

І. В. Хоменська

ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕПРЕЗЕНТАНТІВ КОНЦЕПТУ «УКРАЇНА» У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ОЛЕКСИ СТЕФАНОВИЧА

У статті проаналізовано використання концепту «Україна» у поетичному дискурсі Олекси Стефановича, детально розглянуто найуживаніші репрезентанти зазначеного концепту. Зазначено про вибудовування номінативного поля концепту «Україна» навколо понятійного ядра – держава, Батьківщина, рідний край (земля), країна.

Ключові слова: *концепт, поезія, дискурс, Україна, семантичний.*

Поезія представників Празької школи – самобутнє явище в історії української літературної мови. Показовими для їхнього ідіолекту є семантика, емоційно-експресивна наснаженість та структурні особливості метафористики. У кожного з «пражан» своєрідне творче обличчя, оригінальна стилістика. Е. Соловей визначила серед інших такі психологічні типи авторів: «поети буттєвого розмислу в міфопоетичній світобудові» – це О. Стефанович та О. Лятуринська, «поети потужного інтелектуально-філософського початку» – О. Ольжич та Є. Маланюк. Поезія О. Стефановича у стильовому напрямі менше схожа на поезію «пражан», але подібна до неї за темами. Наприклад, вона позбавлена волюнтаризму, впливу сірих буднів. Товариш і дослідник творчості О. Стефановича І. Фізер визначав особливості творчості поета у загерметизованості свого світу, романтичності, оригінальності поезики, музичності. «У віршах поета прочитується позиція заглибленого в себе філософа-самітника, ревного адепта власної незалежності, яку цінував вище усіх земних благ» [8, с. 23]. «За ним утвердилася слава одного з найталановитіших поетів Празької групи, – зазначав О. Мишанич, – але його замкнутість, самоізолюваність і, очевидно, особлива вимогливість не дали змоги помножити її, самоутвердитись уже в новій, другій еміграції, де він жив більш ніж скромно, опинившись фактично поза літературним життям української громади» [7].

Мета статті – висвітлення репрезентації концепту «Україна» у поетичному дискурсі Олекси Стефановича. **Об'єкт** – концепт «Україна», **предмет** – компоненти, які формують структуру концепту «Україна». Насамперед варто визначати головне поняття когнітивної лінгвістики – концепт. Вважаємо за доцільне визначати концепт інтегрально, базуючись на результатах досліджень провідних учених двох головних напрямів осмислення згаданого поняття — лінгвокультурологічного та лінгвокогнітивного.

Вже енциклопедичним трактуванням концепту з погляду когнітивної лінгвістики є визначення О. Кубрякової з «Краткого словаря когнитивных терминов», за яким концепт – це «оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (linguamentalis), всієї картини світу, відображеної в людській психіці» [4, с. 90]. Це набір смислів, притаманних індивіду, якими він оперує у процесі пізнання чи мислення. Концепт об'єднує ментальні і психічні ресурси свідомості, а також інформаційні структури, які відбивають знання і досвід людини та є залежними від лінгвістичних, культурологічних і прагматичних чинників [3, с. 28].

О. Селіванова визначає концепт як інформаційну структуру свідомості, різносубстантну, організовану певним чином одиницю пам'яті, яка включає в себе сукупність вербальних і невербальних знань про об'єкт пізнання, набутих шляхом

взаємодії п'яти психічних функцій свідомості і позасвідомого [9, с. 256]. Підсумувати визначення терміна «концепт» можна твердженням М. Болдирева, який вважає, що концепти є ідеальними, абстрактними одиницями, смислами, які функціонують у процесі мислення і відбивають зміст отриманих знань та результатів пізнання світу у вигляді «квантів» знання [1, с. 23].

У О. Стефановича домінує інтуїтивне охоплення сутності речей і явищ у світі, подібне до міфологічного світосприйняття предків, він найактивніше опрацьовує міфологічні теми, особливо слов'янські, через які створює узагальнений образ України. О. Стефанович заглиблювався в історичне минуле своєї Батьківщини, шукаючи там витоків української державності, простежуючи процес її формування та занепаду. Основи української ментальності склалися ще в дохристиянські часи, тому і природними у творчості поета щодо України є **образи Перуна, Либеді, Дива, Лади**. Особливе місце у цьому поетичному світі, у своєрідному пантеоні посідає Перун, він постає в О. Стефановича захисником українства.

Процес вербалізації концепту «**Україна**» у поетичному дискурсі Олекси Стефановича міцно пов'язаний з актуалізацією історичних постатей та подій, які є прямими асоціатами досліджуваного концепту. Тому його «Плач Ярославни» (1923) сприймається як спосіб вираження авторських емоцій і почуттів щодо минулого України, навіяних безсмертним «Словом о полку Ігоревім». Автор інтерпретує художньо не лише далеке минуле, а й сьогочасне лихо, що спіткало його Батьківщину. Автор створює образ хреста, який доведеться нести Україні за втрату могутньої держави Русі. Хрест для України – це прокляття, це постійна загроза поневолення її сусідами, принизливе рабське становище колонії. «Розрубати цей хрест», вивернути «злоречий камінь» – значить вирватися на волю, здобути незалежність. Плекаючи дух лицарства, поет накреслює для нього лише один шлях: тернистий шлях боротьби, що призведе або до загибелі, або до перемоги. Волюнтаристський порив, який проривається у кінці диптиха «Хрест», хоч і передається градацією, проте не має наступального характеру. Чимало творів у поетичному дискурсі Олекси Стефановича, у яких концепт вербалізовано ядерною лексемою «Україна» у різних парадигматичних формах: «*Лежить на тілі України, її проклятіє, злодих, І до сьогоднішньої днини Несе їй чорну біду*» [10: 66]. Автор створює образ України як **нешасної, залежної країни** за допомогою антропоморфної метафори, також у цьому випадку рядки викликають асоціації з образом «хреста», про який йшлося вище. Таким прокляттям автор вважає постійну загрозу поневолення, залежності країни. Чорна біда, проклятіє, злодих – усі ці слова та словосполучення створюють негативну ціннісну складову, передають емоцію занепаду, песимізму. Схожі негативні образи та цінності передає автор у багатьох рядках: «*Ти бачив цюю Україну! — Лиш полини, лиш бур'яни... А мала вибуяти крином Благоуханної весни!*» [11: 64] – образ **залежної** країни, ціннісна складова – **негативна**. «*Не там, в йосафат-долині, У славі жаскій гряди, – Гряди в моїй Україні І там, великий, суди*» – образ суду, конотація залежна, образ занепаду, ціннісна складова – негативна. «*То не була б із Твого раю Стократная руїна, То вся б од краю і до краю Воскресла Україна!*». У поетичному дискурсі Олекси Стефановича актуалізація концепту репрезентована амбівалентною **структурою рай / пекло**. Така репрезентація не є новаторською, але у цьому випадку пов'язана не традиційністю, спадковістю, а індивідуально-авторським сприйняттям світу. У мовотворчості О. Стефановича є пласт творів, у яких фігурують різноманітні релігійні образи та теми. Вони трансформуються у нові актуальні мотиви громадянської, філософської лірики через призму світогляду поета. У наведених вище рядках «**рай**» – це **Україна колись**, «**руїна**» (яка може бути пеклом) – **Україна тепер**. Хронотоп України у поетичному

дискурсі О. Стефановича не сформовано через використання сегментів концепту «час». Для автора час опису держави визначається «славним минулим», «залежним сучасним» та вірою у краще майбутнє. Поет намагається активно задіяти історичний пласт під час об'єктивації концепту, у таких випадках здебільшого він використовує позитивні образи та надає сегментам концепту високих ціннісних характеристик. «**Ти – Визволитель України** *Із довголітньої біди! З тобою всюди ми полинем, – Лише скажи, лише веди!..*» [11, с. 68]. У наведених рядках йдеться про Богдана Хмельницького, одного з найвидатніших гетьманів козацьких часів, який асоціюється з свободою нашої Батьківщини. «*За Україну ж цей двобій. За плодоносний наш чорнозем, – Тож як нечинними ми можемо Стоять у прі цій вогневій?*». Автор актуалізує сегмент «народ», надає йому додаткової конотації «**войовничий, дісвий**», також постульовано тезу «Україна – родюча земля», разом з тим створено образ «залежна» країна, ціннісна складова – позитивна, «Україна як найвища цінність».

Як йшлося вище, О. Стефанович активно залучав до об'єктивації концепту історичні події та постаті-асоціати. Найбільше імпонували поету діяльність Б. Хмельницького і П. Дорошенка, котрі прагнули здобути Україні незалежність. Поетизуючи образ Дорошенка, О. Стефанович розкриває ту несприятливу атмосферу, яка змушувала його шукати підтримки у турків: «*Занадто панська – Польща. З нею важко. Гидке – московське: вірний твій холоп, Сміття твоє, підніжок твій Івашко*» [11, с. 116]. «*Ти Богом посланий, Богдане, Розб'ить кайдани лихоліть. Ніколи край не перестане За тебе Господа молитись...*» [11, с. 68]. У поезії «**Дорошенко**» автор стверджує: «*І, може, й блисла би, соколю-вовче, Одна усім просторам булава. Коли б не поховало, Ярополче, Коли б не погребла тебе Москва*». Минуло багато століть з того часу, але, як написано в одному з віршів Олени Теліги, «у ворогів все тая ж мова». Як і сьогодні, Росія увесь час намагалася підкорити народ України та захопити якомога більше території. Створено образ: країна «залежна», «розділена на шматки».

Естафету боротьби за українську державність прийняли захисники Базару, Крут, Бродів, які довели історичну необхідність збройного опору зовнішнім і внутрішнім ворогам, продемонстрували незгасиме бажання волі, здатність життям офірувати заради визволення України, у таких поезіях актуалізовано сегмент «народ», якому надано додаткового смислу «**войовничий, дісвий**». У поезіях «Крути», «До Базару», «До Бродів», присвячених трагічним подіям, які безпосередньо пов'язані з українською історією, поет позиціонує себе як спостерігач-аналітик. «*Не дівчата-молодиці, — З милим — батьківщина. Він вже там, де його друзі, Там, де місто Броди*» [11, с. 198].

Також можна виділити окремі сегменти, які об'єктивують концепт «Україна» у поетичному дискурсі митця – це вершинні постаті українського національного духу — **Сковороди, Шевченка, Гоголя** («*То Гоголь був, і був то українець*»), **Ольжича** («Шевченко», 1928, 1936, 1964, 1965; «Гоголь», 1965; «О. Ольжичеві», 1942; «Ольжич», 1946; «Нам не знать, як згашено кров», 1949). Усі наведені **антропоніми** є безпосередніми асоціатами досліджуваного концепту і створюють своєрідний культурний каркас, який акумулює у свідомості читача поетичні здобутки українського народу, а також є певним гіперпосиланням на поетів-творців національної ідеї.

Найвищим злетом української державності в розумінні поета є княжа доба, а вже її відлунням стали козацькі часи й українська революція 1917–1920 рр. Свідок і учасник вікових визвольних змагань українців для О. Стефановича — **золотоверхий Київ над Дніпром**, якому присвятив одну з перлин своєї лірики — вірш «Київ» (1937): «*Підійнявся златно-зелено, А за тло – густа синьота. Хай яка впаде вагота, її скине смагле рамено. йшов Батий на нього не двічі, Та зникав туманом примар, — Він стоїть, мов князь-володар, йому вічність дивиться в вічі*» [11, с. 2]. Топоніми-символи є поширеним способом об'єктивації концепту «Україна» у поетичному дискурсі.

«Дикими співами виє, Хижими співами — “їдем” — реве, Суне, як ніч, на **Київ**, Як темрява», автор створює образ «**залежної, беззахисної держави**», засобом метонімії місця викликає асоціації з Україною загалом. Окрім центру України, автор використовує й інші місця-асоціати та окремі символи української культури з метою репрезентації досліджуваного концепту. У творчості поета є Почаїв, Свята Софія, його Батьківщина Волинь: «*І сплять Садки, Кургани, Гориньгроди, І спить уся сонлива Волинь*» (через алегорію сну автор майстерно актуалізує сегмент концепту «Україна» «**народ**» з додатковою конотацією «**залежний, бездіяльний, неактивний**»); «*А в даліні очам зазолотів Четюю глав розсвічений Почаїв, Повстаючи з-за синяви лісів*»; «*О, Ти, що тамо, де Почаїв*»; «*Грядеш до Софії Святої На білоснігому коні, А за тобою — твої вої, Орлята славної борні*» (Софія – символ України та її духовності, актуалізовано сегмент концепту «**народ**» з додатковою конотацією «**войовничий, дієвий**»). Яскраво виражений позитивний смисл сегмента «**народ**», який часто актуалізується через топоніми, проявляється у контекстах, присвячених боротьбі за українську державність. «*Ми йдем — туди. А там, в лісах Непримиримої Волині, — Вже стріли, гуки соколині*». Або ж вживання символу України – гідроніма Дніпро для об'єктивації концепту «Україна». «*Дніпро це реве та стогне, Це стогнуть степи та Чорне*» – змальований простір країни, вжиті топоніми формують образ «**України**» з додатковою негативною конотацією «**залежна**», автор передає емоцію страждання через дієслівну синтагматику. Загалом твори, у яких актуалізовано досліджуваний концепт лексемою *Дніпро*, мають негативне емоційне навантаження. В атрибутивних конструкціях із словами-топонімами, які є номінаторами концепту, переважають поширювачі з негативно-оцінною семантикою. Ціннісну та емотивно-експресивну складову створюють також дисфемізми, наприклад, «*На гори і Дніпро, В цинувий обрій, в цинобровий, Гукав на недобро*». Чимало випадків, коли автор формує опозиційне емоційне навантаження – цілком позитивне: «*Ще просонню сповиті Дніпрові береги... У простій сивій свиті, Без зайвої ваги*» – змальований автором пейзаж викликає у читача позитивне враження та асоціюється з мирною, спокійною країною.

Активним є сегмент концепту «Україна» – «**народ**». Він один із провідних і простежується у поетичному дискурсі поетів багатьох поколінь. Окрім того, він є окремим концептом, який потребує ґрунтовного дослідження. Деякі вчені-лінгвісти вважають, що власне поняття «народ» – позначає єдність людей, яка характеризується насамперед спільністю мови та території, а належність до групи за народженням це, очевидно, значення пов'язане зі словом рід [5]. Мова – це та перша характеристика, яка об'єднала український народ. Однак і в цей час народ – це група людей. У народу ще немає своєї держави, яка б об'єднала людей у націю, ось тому у різних проявах поряд з державницькими ідеями, тенденційними мотивами у ліриці «пражан» так часто активується сегмент «народ» концепту «Україна». Статистичні підрахунки свідчать про стабільну перевагу експліцитно та імпліцитно виражених негативних смислів у семантичному полі сегмента «народ» концепту «Україна» у поетичному дискурсі представників «Празької школи». Найчастіше сегмент «**народ**» асоціюється зі смислами – **залежний, інертний (бездіяльний), байдужий**. Між тим, дискурсивний аналіз дав змогу виявити низку інтерпретаційно важливих контекстів, у яких простежується зміна оцінного полюса. Ціннісний компонент складової набуває окреслено позитивного значення, потрапляючи в поле контекстуально-асоціативних зв'язків з концептом «майбутнє» (останній, враховуючи «трагічний песимізм» «пражан», має позитивне значення, пронизаний вірою у світле майбуття, перемогу, незалежність). Іменники *нація* та *українці*, як найбільш очевидні з погляду сучасності

репрезентанти сегмента «народ», уже присутні у поетичній мові «пражан», хоча відсутні у поетів попередніх поколінь. Ціннісний компонент сегмента набуває окреслено позитивного значення, потрапляючи в поле контекстуально-асоціативних зв'язків з концептом «боротьба» та негативного значення під час кореляції з концептом «інертність» та його репрезентантів «бездіяльність» з відтінковим значенням «миролюбність».

У поетичному дискурсі Олекси Стефановича активним репрезентантом концепту «Україна» є його сегмент «держава», який, до слова, у попереднього покоління поетів не зустрічався, але активно розроблений «пражанами». Як окремі компоненти концепту синоніми до слова держава: країна, земля, край, сторона – вживаються рідше. У синтагматичному аспекті два останні компоненти можуть поєднуватися зі словами *рідний, наш* тощо. Виникає питання: у які історичні періоди ці асоціативні означення могли поєднуватись зі словом *держава*? Адже такий зв'язок *наша держава, рідна держава*, безумовно, накладає відбиток на внутрішній образ «нас», на національний характер, фізичну і комунікативну поведінку тощо [13]. Після змагань за українську державність на початку ХХ століття, учасниками яких у своїй більшості були представники «Празької школи», у поетів все частіше виникають твори, присвячені біомі *Україна – держава*. Наприклад: «*Вже не Москва і не Варшава, Не за козаччину вже бій, А Українська Держава В уяві блиснула твоєї!*» [11, с. 68].

Репрезентанти концепту «Україна» – культура, українська душа також функціонують у поетичному дискурсі Олекси Стефановича: «*Вони встають живими у словах: “Смієшся ти, а я ридаю, друже”. Як ти у них, ніхто, **українська душе**, Так не сміявсь, не плакав у віках!*» [11, с. 75]. У наведеному контексті автор постулює тезу, яка проходить червоною ниткою у поетичному дискурсі Олекси Стефановича – «**Україна як найвища цінність**» і її складові – культура, традиції, ментальність, що разом входять до поетичного образу «українська душа».

Використання сегмента «**Батьківщина**» свідчить про самоідентифікацію автора, визначення свої належності до певного краю, народу. В українській етнології національна (етнічна) ідентичність (тотожність) – сукупність ознак, набутих етнічною спільнотою в процесі свого буття, яка усвідомлено визнає їх як такі, що відмінні від ознак, притаманних іншим етнічним утворенням [5]. Багатогранність розробки сегмента *Батьківщина, рідний край, сторона* є прикметною особливістю слов'янської поезії початку ХХ століття у зв'язку з історичними обставинами. Є чимало дослідників, які розглядали окремі концепти «Батьківщина», «рідна земля». Наприклад, Ю. С. Степанов у книзі «Константи: Словарь русской культуры» наводить такі компоненти образу «Рідна земля», притаманні для слов'янського менталітету (звісно, насамперед він має на увазі російський): «а) «*біль*» за свою землю, б) «*природне багатство*», в) *власне земля*, г) *рідна людина*, д) *природа...*, е) *рідне слово*» [10, с. 170]. «*Казкові вимисли це? – Уся **батьківщина** — казка, Болюча, люба і жаска, Вогонь – у серце й лице!*». Олекса Стефанович об'єктивує концепт *Україна* через активізацію сегмента *Батьківщина*, образ казки використано у зв'язку з тим, що компонент асоціюється зі світлим, добрим, але автор витворює оксюморон через поєднання в описі двох діаметрально протилежних описів – **люба / болюча**, що очевидно пов'язано з тим, що поет перебував у екзилі і фактично лишився за межами своєї Батьківщини. Висловлення любові до Батьківщини займає одне з провідних місць в аксіологічній системі поетів «Празької школи», нерідко вони постулюють і втілюють через свої твори тезу «Україна, як найвища цінність», надаючи особливої ціннісної складової концепту, адже апелюють до понять *свята, сакральна*: «*О святая! **Святая батьківщино моя!** Як поможу тобі в одчаю, – І **Ти** закована, і я... Скажу тиранам Божу волю, Не зрозуміють, не приймуть – І на **Твоїм** широкім полі*» [11, с. 199].

М. Ткачук визначає складові, які формують ейдос України у творчості українських митців, а саме: 1) теми національної історії, життя народу залежного від Російської чи Австро-Угорської імперій; 2) проблема місця України у світі; 3) розмаїття сприйняття України: а) ліричне, б) історіософське, в) узагальнено-трагічне, г) абстраговано-сентиментальне; 4) конкретизація поняття «вітчизна» (поняття наповнюється життєвим змістом, подається в динаміці з рухом історії, рухом світу загалом); 5) уподібнення України матері (найсвятішому на землі, що впливає зі світорозуміння народу); 7) пейзажі, побутові й історичні деталі взаємодіють з такими поняттями, як *свобода, подвиг, безсмертя*. Дослідник відзначив еволюційні прикмети в процесі реалізації теми України: «...від окремих картинок, сентенцій до осягнення глибини всієї її історичної парадигми з сучасністю, до все більш органічного зв'язку з буттям народу, до усвідомлення необхідності державності України як гаранту духовного відродження й процвітання нації» [12]. Усі наведені типи, окрім ототожнення України з матір'ю, притаманні творчості Олекси Стефановича. Автор активно використовує складові простору та формує таким чином узагальнений образ України: «*Напутив же проводир цей! ... Тихий, тихий степ. Лиш чутно, як диха тирса, Як трава росте*». «*Та ось хитнулися – зідхнули комиші, Оселі третіми озвалися півнями: – В дніпровій заводі — ні слуху ні душі!*»; «*Зростає грім дніпрових струн, Замурували хмари обрій...*»; «*Дорога рівна така, гладка... Мигнули Тесова хатки, й не зоглядівся, коли Садки Свої розкинули садки*»; «*Лише пшениці ті безкраї, Лише ті давнії жита... Та місяць міг би ще засяять Про тебе, хвиле золота*»; «*Далекий вечоре рожевий, Пшениці місячні, ясні, Куди запалися ви, де ви, Чому згадалися мені?*»; «*Там – села скрізь, розгублені в полях, – Як рясно їх садами хтось обмаїв!*» У проаналізованих контекстах Олекса Стефанович, актуалізуючи простір України та його репрезентанти, формує позитивний образ України.

Не останнє місце у системі об'єктивації концепту «Україна» у поетичному дискурсі Олекси Стефановича займають сегменти, репрезентанти «**край**», «**земля**»: «*Чорнопапруге роздорожжся Та чорнокрилявини грай... Це дика сила зловорожа Занапастила світлий край*»; «*І без ножа не відірвати їй Од себе сина... Гіркий край!*». У наведених контекстах простежується опозиція образів «**світлий / гіркий**». Репрезентант «земля» у процесі об'єктивації набуває метафоричного оформлення, асоціюється живим організмом, вона живе, говорить: «*Та земля його просить і кличе: “Оглянись, оглянись назад!”*» «*Зомліла зелена земля*» «*Коли земля, як давні “трієцаріє”, Повіддає багатства свого дари*» «*Реве та стогне Дніпр у млі, Земля здригається, як в трясцях*» «*Від неї кров — сторіками сторін, – Земля наскрізь гарячкою просякла. Вона встає, багряна, хмаросягла, Уся – німий в пустиню синю крик*» [11, с. 63]. «*Щоби довіку, як підлога, Земля рипіла і гула, Стогнала — скаржилась, небога, Людей і Бога прокляла*» [11, с. 65]. «*Чудо ясне, — дивне і страшне: Ожила земля й заговорила*» [11, с. 74]. Через наведені контексти автор формує образ «хворої країни», а отже, «залежної».

Проведений аналіз ілюструє багатий матеріал у контексті об'єктивації концепту «Україна» у поетичному дискурсі Олекси Стефановича. Процес репрезентації концепту базується на індивідуально-авторському досвіді, націоналістичних ідеях та українській народній творчості, виявлена значна кількість нетипових, оригінальних способів вербалізації, що характеризує митця як ерудовану, багатогранну і оригінальну мовну особистість. Актуалізуються смисли **дієва / бездіяльна, недієва, войовнича / миролюбна, залежна / незалежна**, які в результаті формують позитивну або негативну ціннісну складову. Червоною ниткою у поетичному дискурсі митця проходить ідеологема «**Україна як найвища цінність**». Більшість способів вербалізації, образів

та навіть цінностей є новаторськими. Однією з виражених характеристик творчості митця, як загалом більшості представників «Празької школи» є бінарність, дуалістичність репрезентації концепту. Автор об'єктивує концепт через багатий спектр репрезентантів, які є прямими та опосередкованими асоціатами концепту: *слов'янські боги*, топоніми (антропоніми, гідроніми). Активно задіяно історичний пласт, який формує міцний каркас у свідомості читача між «славним минулим» та «залежним сучасним». Також репрезентантами концепту «Україна» у мовотворчості Олекси Стефановича є: **край, країна, Батьківщина, держава, складові українського простору (сад, гори, степ, ріки), народ та культура, душа.**

Важливою для опису концептів є сполучуваність мовних одиниць, яка дає можливість більш повно відобразити відповідний фрагмент картини світу. Результати аналізу свідчать, що для ад'єктивної синтагматики концепту «Україна» характерними є прикметники та дієприкметники, які несуть в собі онтологічне знання (*українська, рідний, плодоносний*), містять просторові характеристики (*широкім, безкраї*), естетичні параметри (*тихий, місячні, ясні, світлий*), емоційно-образну оцінку (*злоречий, чорну, свята, непримиримої*). Подібна семантика виділяється і в складі іменників (займенників), з якими сполучаються лексеми-вербалізатори концепту, але варто відзначити, що актуалізованих параметрів значно менше. Зокрема, сюди належать онтологічні (*моїй*) та емоційно-образні характеристики (*руїна, визволитель*). Розгляд дієслівної сполучуваності дав змогу виявити два типи зв'язку імені аналізованого концепту з дієсловами: а) у яких лексеми-вербалізатори виступають суб'єктом дії (*бачив Україну, Суне на Київ, Ти закована*); б) у яких є об'єктом дії або стану, такого типу зв'язку значно більше (*Воскресла Україна, стогнуть степи, стогне Дніпр, його просить і кличе, гарячкою просякла, земля рипіла і гула, стогнала, ожила земля й заговорила*). Контент-аналіз показав, що в переважній більшості контекстів концепт виступає не суб'єктом, а саме об'єктом дії, що пов'язано з метафоризацією концепту «Україна» та його сегментів. У синтагматиці концепту виділяється група як типізованих, так і ситуативних пропозицій.

Номінативне поле концепту «Україна» у поетичному дискурсі Олекси Стефановича вибудовується навколо понятійного ядра – держава, Батьківщина, рідний край (земля), країна. Семантико-когнітивні профілі представлені значною кількістю лексем, які є або у синонімічних зв'язках з ядерною лексемою-вербалізатором, або асоціатами концепту.

Список використаної літератури

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Николай Николаевич Болдырев. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – 123 с; Boldyrev N. N. Kognitivnaya semantika: kurs lektsiy po angliyskoy filologii / Nikolay Nikolaevich Boldyrev. – Tambov: Izd-vo Tambovskogo un-ta, 2000. – 123 s.

2. Історія української літератури ХХ століття. Книга перша / За ред. В. Г. Дончика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=2250>; Istoriiia ukrainiskoi literatury XX stolittia. Knyha persha / Za red. V. H. Donchuka. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://litmisto.org.ua/?p=2250>.

3. Кубрякова Е. С. Возвращаясь к определению знака / Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – 193. – № 4. – С. 28; Kubryakova Ye. S. Vozvrashchayas k opredeleniyu znaka / Ye. S. Kubryakova // Voprosy yazykoznaniiya. – 193. – № 4. – С. 28

4. Кубрякова Е. С. и др. Краткий словарь когнитивных терминов / Под ред. Е. С. Кубряковой. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с; Kubryakova Ye. S. i dr. Kratkiy slovar kognitivnykh terminov / Pod red. Ye. S. Kubryakovoy. – М.: Filol. f-t MGU im. M. V. Lomonosova, 1997. – 245 s.

5. Мала енциклопедія українського народознавства / За ред. чл.-кор. НАН України С. Павлюка. – Львів, 2005. – 233 с.; Mala entsyklopediia ukrainskoho narodoznavstva / Za red. chl.-kor. NAN Ukrainy S. Pavliuka. – Lviv, 2005. – 233 s.
6. Муратова Е. Н. Вираження концепту «народ» в російській мові [Текст] / Е. Н. Муратова, А. Е. Сенцов // Молодий вчений. – 2011. – № 10. Т.2. – С. 40–42; Muratova E. N. Vyrzhennia kontseptu «narod» v rosiiskii movi [Tekst] / E. N. Muratova, A. E. Sentsov // Molodyi vchenyi. – 2011. – № 10. Т.2. – С. 40–42
7. Мишанич О. Вічний сурмач / О. Мишанич // Повернення. – К., 1993. – С. 112; Myshanych O. Vichnyi surmach / O. Myshanych // Povernennia. – K., 1993. – S. 112
8. Просалова В. А. Поезія «Празької школи»: Навчальний посібник / В. А. Просалова. – Донецьк: Веда, 2000. – 90 с.; Prosalova V. A. Poeziia «Prazkoi shkoly»: Navchalnyi posibnyk / V. A. Prosalova. – Donetsk: Veda, 2000. – 90 s.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.; Selivanova O. O. Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia / O. O. Selivanova. – Poltava: Dovkillia-K, 2006. – 716 s.
10. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю. С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с. – С. 40; Stepanov Yu. S. Konstanty. Slovar russkoy kultury. Opyt issledovaniya / Yu. S. Stepanov. – M.: Shkola «Yazyki russkoy kultury», 1997. – 824 s. – S. 40
11. Стефанович О. Зібрані твори / О. Стефанович. – Торонто: Євшан-зілля, 1975. – 304 с.; Stefanovych O. Zibrani tvory / O. Stefanovych. – Toronto: Yevshan-zillia, 1975. – 304 s.
12. Ткачук М. П. Українська поезія останньої третини ХІХ століття: основні тенденції розвитку й естетична стратегія / Микола Платонович Ткачук. – Тернопіль: ГДПУ, 1998. – 80 с.; Tkachuk M.P. Ukrainska poeziia ostannoï tretyny XIX stolittia: osnovni tendentsii rozvytku y estetychna stratehiia / Mykola Platonovych Tkachuk. – Ternopil: HDPU, 1998. – 80 s.
13. Яремко Я. Концепт держава в українському політичному дискурсі / Я. Яремко // Українознавчі студії. – 2012–2013. – № 13–14. – С. 154–170. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Us_2012-2013_13-14_20.pdf; Iaremko Ya. Kontsept derzhava v ukrainskomu politychnomu dyskursi / Ya. Yaremko // Ukrainoznavchi studii. – 2012–2013. – № 13–14. – S. 154–170. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Us_2012-2013_13-14_20.pdf.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2015

I. V. Khomenska

THE FUNCTIONING OF THE REPRESENTATIVES OF THE CONCEPT «UKRAINE» IN POETIC DISCOURSE BY OLEKSA STEFANOVYCH

The objective of the article is to highlight the representation of concept «Ukraine» in poetic discourse by Oleksa Stefanovych. The object of the research is the concept «Ukraine», the topic of the research is to reveal the components that form the structure of the concept «Ukraine». First of all it is necessary to define the main notion of cognitive linguistics which is the concept. The author of the article considers that it is appropriate to define the concept integrally, based on the leading scientists' research of the two ways of the interpretation of the abovementioned concept, which are linguo-culturological and linguo-cognitive ones.

The interpretation of the concept through the linguo-cognitive paradigm by O. Kubriakova has already become an encyclopedic one. She determines the concept as

operational informative unit of memory as well as mental lexicon, conceptual system of the mental language (lingua mentalis), the whole worldview reflected in the human mind.

The analysis illustrates the abundance of material in the context of objectification of the concept «Ukraine» in poetic discourse by Oleksa Stefanovich. The process of representation is based on the author's experience, nationalistic ideas and Ukrainian folk art. The study actualizes the meanings of active/inactive, inefficient, martial/peaceful, dependent/independent that eventually form positive or negative value components. A common thread running through the poetical discourse by the author is the «Ukraine as the highest value» ideologeme. One of the most prominent features of Stefanovich's creativity, as well as the majority of the representatives of the Prague School, are binarity and dualistic representation of the concept. Moreover, the representatives of the concept «Ukraine», in the linguistic creativity by Oleksa Stefanovich, are as follows: land, country, homeland, state, components of Ukrainian reality (gardens, mountains, prairies and rivers), nation and culture and soul. The results of the analysis show that adjectival syntagmatic concept «Ukraine» consists of adjectives and participles that carry ontological knowledge (ukrayinskaya (Ukrainian), native, fertile), contain spatial characteristics (broad, endless), aesthetic parameters (quiet, moony, clear, light), emotional and imaginative evaluation (with evil tongue, black, holidays, irreconcilable). Such semantics can also be distinguished within the noun (pronoun), which is combined with the verbalizing lexical items of the concept. The consideration of verbal combinability allows identifying two types of connection between the noun of analyzed concept and verbs: a) verbalizing lexical items are the subjects of action (saw Ukraine; moves towards Kyiv; You, chained); b) the object of the action or condition (Ukraine Risen, groaning prairies, moaning Dnieper, calls him, is soaked with fever, the soil was rattling and roaring and moaning, the soil has revived and started talking). Content analysis shows that in most contexts, the concept is not subject, but the object of action, due to the metaphorization of the concept «Ukraine» and its segments.

Nominative field of the concept «Ukraine» in poetic discourse by Oleksa Stefanovich is built around the conceptual kernel – state, homeland, native land (soil) and country. Semantic and cognitive areas are represented by the number of lexical items that are synonyms for kernel verbalizing lexical items or concept's associates.

Keywords: *concept, poetic, discourse, Ukraine, semantic.*